

## محمد بيرانيان استنطاق نامه سي

### دوقتور محمد علي فرزانه

من اولسم باخ بو اوراقه، تحسرله مني ياد ائت،  
توپور چرخ جفاكاره، معذب روحومو شاد ائت!

ايلك سطيردن اوخوجودا درين اورك آغريسي و جان گيزيلتيسي دوغوران بو "استنطاق نامه"، وقتيله (1320-1325 نجى ايللرده) ايران آذربايجانيندا آلولو آنتى فاشيست شعرلرين وجوشغون ملي-دموكراتيك دويغو و دوشونجه لرین قدرتلى جارچيسي اولان و سؤيله ديگى اجتماعى-انقلابى شعرلى ال به ال دولاشان محمد بى ريانين آجينا جاقلى حياتينى قاوريايان و طالع سيز ياشامى نين سونونا قدر دوام ائدن فاجعه نين ماجراسى در.

شاعر، ايراندا ياشاركن، خصوصيله يوخاريدا اشاره ائتديگيميز ايللرده، هر يئرده سووت اتفاقي نين و قيزيل اوردونون آمانسيز مدافعى كيمي تانينديغى و قيمتلنديريلديگى خالد حالدا، 1946 نجى ايلده، ايران آذربايجانيندا باش وئرن حركاتين دئوريلمه سيله اوتاياكئچديكدن سونرا چوخ اوزون سورمه دن ينى دن ايرانا قايتماق فكرى ايله آليشير و بئله بير ايسته گه جان آتديغى و آياق ديره ديگى خاطره، مير جعفر باغىروف "عدالتينى" قورويان امنيت دايره لرى طرفيندن سووت قورولوشونا قارشى خيانت، يالانچى ليغا، صميميت سيزليگه، افشاجى ليغا و بونلارلا بيرليكه اجنبى جاسوسلوغونا تهملنه رك جزالنديريلير و جزالانديرما دؤنه دؤنه اوسته لنير.

ساعاتلار و گونلر تكرر ائديلن و بير چوخ حال لاردا يوروجو و بئزىكديريغى شكيلده امنيت مأمورلارى طرفيندن يئنى دن ايرلى سورولن بو استنطاق لارا او، تام شهامت و قطعيت له جواب وئيرير و مستنطق لرین اتهام لارى نئجه يوزدوقلارينا، اونلاردان هانسى نتيجه لرى چينخارماغا چاليشديقلارينا باخمى ياراق، عيىنى جوابى وئرمك دن و حادثه نين نئجه باش وئردىگينى سؤيله مكدن، اؤزونون اشتباه لاريني (خيانت و جاسوس لوغو يوخ) بوينونا آلماق دان چكيني مير. استنطاقچى لارين تهديد لرى و چاشدير مالارى اونو نه سارسيدير و نه قورخودور. او ايناملا و نتيجه هر نه اولورسا اولسون، دئديكلرى اوستونده دا يانيب و قالير.

بو دؤنه دؤنه تكرر ائديلن قويروقلو اتهاملار و اونلارين "اثباتى" ايچون دولانباچ يول لار آرانديغى حالدا بى ريانين بوتون پسيكولوژيك وارليغى نى قاپسايان و باشيني ديك توتماق دا اونا معنوى گوج وئرن دينى مذهبي اينانچ لارى، عائله باغلى ليغى و اؤز يورديوواسينا دؤنمك علاقه (اورادا اونو گؤزله ين هر جور تهلكه نى نظرده آلماقلا) آز و اؤترى ده اولسون نظره آليني مير. اونون دوستاق ائديلدىگى تاريخده (13 سېتامبر 1947)، ((منزلينده كى املاكينين

(اثائین) سیاهه سی اونا گوره توتولماییب کی، شخصاً اونا مخصوص املاک و قیمتلی اشیا یوخدور)) گزارشی بئله اونا محاکمه ائدنلری دوشوندوروب اوتانديرمير.

بیز بورادا بیرایا 20 ایل زندان و سورگون فلاکتی دوغوران اتهاملاری آچیقلامادان اول، شاعرین پسیکولوژیک دورومونو جانلی فاکت لارلا گؤستمگی یئرلی سانیریق.

1- آذربایجان ادبیاتچی سی یحیی شیدا بیرانین ایرانا قاییتدیقدان سونرا شعرلریندن 360-نجی ایلده، تبریزده نشر ائتدیگی "اورک سوزلری" مجموعه سینین باشلانیشیندا، بئله چیخیش ائدیر: +  
+ قئید ائتمک یئرلیدر کی: بیرانین 1320-1324 ایللرینده یازدیغی شعرلری، همین ایللر، ایلک دفعه "اورک سوزلری" عنوانی آلتیندا، محمد سعید اوردوبادینین باش سؤزو ایله باکیدا نشر ائدیلیمیشدر.

"بیرایا ایمانلی، مهربان و اعتقادلی شاعرلردن دیرکی، حتی غربت اولکه سینده ده اؤز ماهییتی نی دگیشدیرمه دی و بو ایش سبب اولدی کی، او یئرین ایدئولوژی سیندا تحلیل اولماسین و دیگر شخصیت لر کیمی ماسک عوض ائتمه سین!"

2- منیم ایللردن بری اوستونده ایشله دیگیم جنوبی آذربایجان شعر آرشوینده بیرانین ترجمه حالیندا اونون دینی اینانج لاری باره ده بو سؤزلری اوخویوروخ:

"بیرانین عؤمور بویو مذدهبی اینانج لارا باغلی اولدوغونو، اونون ان کیچیک یاش لاریندا تا قوجا یاشلارینا قدر، حتی اونون بیر چوخ سیاسی انقلابی مضمونلو شعرلرینده گؤرمک اولار:  
من فطرتاً مبارز دوران یارانمیشام یوخسول لارا امید و نگهبان یارانمیشام.  
حقیقین یولوندا ناطق قرآن علی کیمی اؤز قانیم زمانه ده غلطان یارانمیشام

3- ملی حکومت عرفه سینده و بیرانین معارف وزیرلی اولدوغو سیرادا من شخصاً اونا تاسوعا گئجه سی تبریزده شمع پایلایاندا (مسجدلرده شمع یاندیراندا) گؤروب و گؤروشموشم. حتی اؤمنی گؤرونجه دئدی: دئییه سن سن ده شمع پایلیرسان؟ من دئدیم: یوخ منیم نذریم یوخدو. سنین نذرین وارسا الله قبول ائله سین! او، یوللاناندان سونرا بیر داها دؤنوب دئدی: سالدون ها! بیردانا منیم طلبیم!

4- همین ایللرده سید احمد کسروی دینی - مذهبی اینانج لارا قارشلی چیخدیغیندا تبریز شاعرلریندن نچه لری اونا لعن ائتمیشدیلر. بو لعن نامه لر ایچری سینده بیرانین یازدیغی شعرها میدان گوجلوی ایدی.

5- "استنطاق نامه" ده اولان سوال - سورغولار عمومیتله بیرانی تهمتلندیرمک و قارالماق مقصدی داشیدیغی حالدا، اوردا ایکی شاهدین بیریا حقنده یازدیقلاری شهادت نامه لر ده یئرلشمیشدیر. بیریا دوققوز ایل زندان شکنجه لرینه قاتلاشانان سونرا یازیلان بو شهادت نامه لرده شاعرین کیملیگینه و اینانجلارینا اشاره لر وار.

بیرینجی شهادت نامه نی یازان میررحیم ولائی (دموکرات فرقه سی نین مسؤل کادریلاریندان) بیر یادان اولدوقجا ساغلام بیر ترجمه حال وئرمیشدر. استنطاق نامه ده اوچ صفحه دن چوخ یئر توتان بو صمیمی شهادت نامه ده بیریا حقنده هر شئی صداقتله و آچیق آیدینن گوسترلیمیشدر. بو شهادت نامه ده دئیلیر:

"سیزین سوال لارینیزا جواب اولاراق بیلدیریرم کی، باقرزاده بی ریا دینه ایناناندر. تبریزده قالان عائله سینی چوخ سئویر. آروادینی و اوغلونو سفاتی چوخ سئویر. اوغلونون 10 یاشی تمام اولور. بیرنچه دفعه عائله سینی باکی یا گتیرمک ایسته میشدیر. ممکن اولمادیقدا اوزو تبریزه گتتمگی آرزو لامیشدیر."

استنطاق نامه "ده ایکی صفحه ده یئرلشن عباسعلی اوغلو، آذربایجان دمکرات فرقه سینین عضو و سووت آذربایجان علملر آکادمیاسی تاریخ انستیتوتونون علمی امکداشی نین شهادت نامه سیدیر. بو شاهده محمد بیرانی همیشه رهبر وظیفه لرده چالیشان، اوزونو ناموسلو، قابلیتلی، دوزوملور رهبرو فعله مبارزه سی نین گوزهل تشکیلات چیسسی کیمی تانینمیشدیر... بیرانین چاتیشمایان جهتی اونون دیالکتیک ماتریالیزمی پیس بیلمه سی، دینه اینانماسیدیر. او عائله سینی چوخ سئویر و همیشه بیلدیریرکی، عائله سیز اونون حیاتی معناسیز دیر. او عائله سینی ده باکی یا گتیرمک ایسته دی. بو ممکن اولمادیقدا یئنی دن تبریزه قاییتماق ایسته دی. سیاسی فعالیتینه گوره اوردا او نو آساجاقلاریندان بئله چکسینمه دی."

الته، تام گووه و صداقتله یازیلیمیش بو شهادت نامه لر، فرقه امکداش لاری و یئرلی مسؤل لارین تلاش لاری ایله بیریا ایلك زندانان وقتیندن اؤنجه بوراخیلیب باکی یا گلیر. اونون بوراخیلیشینا مک صرف ائدنلر بونونلا کفایت لندیکلری حالدا، بیریا یئنه ده ایرانا قاییتماغا ایاق دیره بیر و بونونلا ایلگیلی آنلاشیلمازلیق لار اونون یئنی دن زندانا و تبعیده محکوم ائدیلمه سیله نتیجه لیر و بئله لیکله ده بیریا 25 ایل اوز دو یغولارینین دوستاغی اولور. لکن استنطاق نامه نین هامیدان ماراقلی و هامیدان بارماق قویولاسی یئری و دئمک اولار کی بوتون بیریا قضیه سینین باشلانیش نقطه سی 1942 - نجی ایله تبریزده چیخان "آذربایجان" روزنامه سینده بوراخدیقلاری انقلابی - دموکراتیک شعرلر و مقاله لر خاطره گوز آلتینا آلینیب توتولماق تهلهکه سینده اولدوقلاری گونلر قیزیل اوردونون گوستریش و یاردیمی ایله سووت آذربایجانینا - باکی یا کؤچورولور. البته بو گئدیش دن اول، بیریا عائله سی ایله ایللر بویو بیر ایرانلی کیمی باکی دا اولموش، اوردا مکتبه گتتمیش و عائله سیله ده ایرانا قاییتیمیشدیر. بو گئدیب گلش لرده هئج بیر مسئله یارانمامیش دیر. لکن 1942 - نجی ایل سفرینده بیریا ایرانا قاییتماق اوچون ایاق دیره یینجه ان. ک. و. د. ایله اوز - اوزه گلیر. بونلار بیرانین ایرانا قاییتماق علاقه سینی دو یونجا اونا امکداشلیق

التزامی وئرمک مسئله سینی اورتایا آتیرلار و بو التزامی دا اونا یازدیریرلار. آشاغیداکی دیالوق "استنطاق نامه" دن بو مسئله ایله ایلگیلیدیر:

**سؤال:** سیزینله «ان.ک.و.د.» امکداشلاری آراسیندا صحبت نه دن عبارت ایدی؟

**جواب:** «ان.ک.و.د.» امکداشی قباقجا منیم ایرانا قاییتماق نیتیمین سببلی ایله ماراقلانندی. اؤز فکریمدن دؤنیه جگیمی گؤرندن سونرا «ان.ک.و.د.» ارگانلاریله امکداشلیق ائده جگیم باره ده التزام وئرمک مسئله سینی اورتالیغا آتدی. من ایران تبعه سی اولدوغوموبهانا ائدی، «ان.ک.و.د.»، ارگانلاری ایله امکداشلیق باره ده التزام وئرمکدن بویونقاچیردیم. آنجاق اراده مین عکسینه اولاراق، منیمله صحبت آپاران «ان.ک.و.د.» امکداشینین تأکید ایله امکداشلیق حقیقده التزام وئردیم.

**سؤال:** «ان.ک.و.د.» ارگانلارینا وئردیگینیز التزامین مضمونونو دانیشین.

**جواب:** همین التزام منیمله صحبت آپاران «ان.ک.و.د.» ارگانی امکداشینین دیکته سی آلتیندا آذربایجان دیلینده عرب حروفاتی ایله شخصاً منیم طرفیمدن مضمونو بئله ایدی:

"من، باقرزاده محمد، غلام اوغلو، حاضرکی التزامی «ان.ک.و.د.» اورگانلارینا اونا گؤره وئردیم کی، سووت اتفاقینین دوشمیلری ایله مبارزه آپارماغی عهده مه گؤتوردوم. بو التزامی پوزماق و یا اونا یا ماغا گؤره مسؤلیت داشیرام."

**سؤال:** استنطاقا معلوم دور کی، سیز همین التزامی یایمیسینیز؟

**جواب:** بونو بونوما آیرام کی، «ان.ک.و.د.» ارگانلارینا امکداشلیق باره ده مندن زورلا آلینان التزام حقیقده ایرانا گئتمگه اجازه آلدیغیم زمان ایرانین باکیداکی سفیری زنده صحبت ائله میشم. من زنده همین التزامین منیم و عائله مین ایرانا گئتمگه مانع اولوب - اولماماسی باره ده سوروشدوم. او بیلیدیردی کی، همین التزامین منیم ایرانا گئتمگه مانع اولماماسینا چالیشاجاق.

**سؤال:** باشقا سؤزله دئسک، سیز ایرانین باکی داشی کنسولی واسطه سیله اؤزونوزون «ان.ک.و.د.» ارگانلارینین گیزی امکداشی اولدوغونوزو افشاء ائتمیسینیز.

**جواب:** دوغور دور.

**سؤال:** سیزین همین التزامی زورلا وئردیگینیز باره ده سؤزلرینیز غیر صمیمی دیر. اگر التزام سیزین اراده نیزین ضدینه آلینمیسا، سیز یوکسک وظیفه لی سووت مامورلارینا مراجعت ائده بیلر دینیز.

**جواب:** من بو باره ده یوکسک وظیفه لی سووت ایشچیلرینه مراجعت ائتمگی درک ائتمه میشم. استنطاق 12 اوگوست 1948 -نجو ایله ساعت 10-4 دقیقه کسیلدی. استنطاقی آپاردی: استنطاق شعبه سنین مدیری پادارف.

البته بو سؤال - جوابلار بیر یا ایکی دفعه ده سونا چاتمیر و هر دفعه آیری بیچیمده و اولکیندن داها کسگین و داها بوروشدوروق و کنایه لی سؤاللار دایرلشدیریلدیگده، بی ریا چکینمه دن ماجرانی اونلارین ایسته دیگی سایاق یوخ، بلکه اولدوغو سایاق بیان ائدیر. بو سؤال - جوابلاردان نمونه اولاراق آشاغیداکیلار دفته لایبق دیر:

«سؤال: سیز «ان.ک.و.د.» اورگانلاریله امکداشلیغا اراده نیز علییهنه جلب اولوندوغوزباره ده کی فکرین اوستونده دورورسونوزمو؟»

**جواب:** بلی، فکرمین اوستونده دورورام. 1942- نجی ایلین نو یابریندا

«ان.ک.و.د.» اورگانلاری امکداشلیق باره ده التزام مندن ارادم علییهنه، باشقا

سؤزله، زورلا آلینب. بو التزام حقینده ایرانین باکی داکی باش کنسولوسوندا معلومات وئرمگیمین ایکی سببی وار:

1- «ان.ک.و.د.» اورگانلاریله امکداشلیق باره ده التزام مندن مجبوری آلینمیشدی.

2- من ائله فکرلشدیریم کی، همین التزام منیم ایرانا قاییتماغیما مانع اولایبیر.

**سؤال:** دوز دئیر سینیز. سیز بونونلا سسساتقینلیغینیزا بیر نوع برات

قازاندیرماق ایسته بیردینیز.

**جواب:** من دوز دئیریم. «ان.ک.و.د.» اورگانلارینا وئردیگیم التزامی

آچیقلاذیغیم ایچون گناهیمی آزالتماق فکرینده دئیم.

**سؤال:** سیزین «ان.ک.و.د.» اورگانلاریله گونولو امکداشلیغینیز باره ده التزامینیز اوزالینیزله، دوغما آنا دیلینده،

عرب حروفاتی ایله یازیلیمیشدیر.

ایندی ایسه سیز غیر صمیمی شکیلده بیلدیریر سیز کی، التزام سیزدن مجبوری شکیلده، سیزین اراده نیزی علییهنه

آلینمیشدیر. منطق هاردادیر؟

**جواب:** «ان.ک.و.د.» اورگانلاریله امکداشلیق حقینده "ناطق" لقبی ایله امضالانمیش التزامی حقیقتاً من یازمیشام،

آنجا ق فامیلیاسینی بیلمه دیگیم

«ان.ک.و.د.» امکداشینین دیکته سی ایله.»

ماراقلی بوراسیدیر کی، بو التزام 1942-نجی ایله آلینمیشدیر و بی ریا همین ایله ایرانا قاییتماق قصدیله کنسولاتا

مراجعت ائنده اونو "افشا" ائتمیش و بئله لیکله ده اولدوقجا آیدین دیر کی، ایسسستر شوروی و ایسترسه ده ایران

امنیت دایره لری هم بو التزاممین وئریلمه سیندن و هم ده اونون "افشا" ائدیلمه سیندن خبردار ایمیشلار. بونونلا بئله،

بی ریا ایرانا قاییداندان سونرا سیاسی - اجتماعی فعالیت لرینه، هم ده ان یوکسک مقاملاردا: دوام ائدیریر و کیمسه

اونون گوزونوده پوفله مير. لاکن او 1948-ده ايکينجي دفعه ايرانا قاييتماغا آياق ديرهدیکده بو "التزام" و اونون "افشا" انديلمه سي بير خيانت و جنایت کيمي اونون بوينونا يوکلنير و بونون سیراسيندا يئني "اتهاملاردا" عنوان انديلير.

ايران و شوروی حکومت و امنيت مأمورلاری گوزو اؤنونده! اؤنجه ايرانا قاييتماق اوچون ايران سفارتينه گئتمک و اونون آردینجا «ان.ک.و.د.» ايله امکداشلیق حقينده زورلا يازيليب امضالانميش التزامی افشا ائتمک اتهامي ياپيلديقدان سونرا بونلارلا ياناشی آمریکا کونسولی و مطبوعاتچييلاری ايله مصاحبه آپارماق دا بير جاسوسلوق اتهامي کيمي اورتایا قويولور.

استنطاق لاردان اؤيره نيلديگينه اساساً بي ريانين ملی حکومت ايش باشيندا اولدوغو سیرادا آمریکانين تبریزده کی کونسول لاری و هابئله آمریکا مطبوعات مخبرلريله مصاحبه لری اولور. بو مصاحبه لر "استنطاق" دا آشاغیداکی بيچيمده عنوان انديلير:

«سؤال: ايران آذربايجانيندا دموکراتیک حکومتی زمانيندا سيز تبریز

شهرينده آمریکا کونسولو ايله گوروشموسونوزمو؟

جواب: بلی، بيرينجي آمریکا کونسولو کاندئرسونو اؤز کابيتيمده (دفتريمده) ايران آذربايجانيندا دموکراتیک حکومتين معارف ناظری اولدوغوم زمان قبول ائتميشم. کاندئرسون يانيدا تبریز شهرينين ساکيني اولان ترجمه چييسي آصفله گل ميشدی. همين قبول دا دموکراتیک حکومتين تکجه نماينده سي من ايديم. آمریکا کونسولو ايله ايکينجي گوروشوم 9-10 آيدان سونرا اولدی. او واختلار من آرتيق ايران آذربايجانين همکارلار اتفاقي نين صدری ايشله بيرديم. او واخت آرتيق آمریکا کونسولو مستر ستون ساتن ايدي.

همين گوروش منيم ايش اوتاغيمدا اونون ترجمه چييسي آصفين اشتراکی ايله کئچدی. معارف ناظری اولدوغوم زمان يانيدا ايکی آمریکا ژورناليستي (آدلاريني بيلمه ديگيم مليتجه اثرمني اولان ترجمه چيلری ايله) گل ميشدی. همين ايکی گوروش دن علاوه، من ايران آذربايجانين نين حکومت عضولری نين سیراسيندا آمریکا کونسول لونغوندا قوناقليقدا اولموشام.»

بو جوابين آردینجا "استنطاق" بئله بير سؤال اورتایا قويور:

«سؤال: سيز آمریکا کونسولو و ژورناليستي ايله نه باره ده دانیش می سينيز؟

بو سورغونون جوابيندا بي ريا مفصل حالدا بيرينجي كونسولون آذربايجان دموكراتيك حكومتي ايشلريه ماراقلانديغي و بونونلا علاقه دار نئجه گون اول ايران آذربايجاني دموكراتيك حكومتينين باش ناظري پيشه وري ايله گوروشو و حكومتين باشقا ناظرلريه تانيش اولماق آرزوسوندا اولدوغونو قئيد ائدير...»

(بي رايين بو سورغويا وئرديكي جواب مفصل اولدوغوندا بورادا نقل ائديلمير..ونو بوباشلانيشلا بيرليكه اوخوماق ايسته ينلر 60-56 صفحه لرده گوره بيلرلر). بو باشي ايراندا وقويروغو شوروي ده اولان سوروشكن اتهاملار، تهمتلنديريلندن چوخ، تهمت ووراني افشا ائدير. اوزلريني ايران آذربايجانيندا باش وئرن حركاتا وصي - قيووم قرار وئرن و اونون ايشلرينه قاريشماقدا اوزلرينه حق قازانديرانلار بير گون مير جعفر باغيروفون محاكمه سينده آذربايجان دموكرات فرقه سي و پيشه ورينين شهبلي اولومو باره ده شاهدلرين شهادتلي دينه نيركن مسكودان گلن مدعي العموم بومستله لرين خارجي ايشلره عايد اولدوغو، شورا اتفاقي نين داخل ايشلرينه داخل اولماديغي عنوانيله بو شهادتلين اؤنونو آير. لاکين بير آيري يئرده محمد بي رايين ايران آذربايجانيندا و ملي حكومت ايشلري چرچيوه سينده بير مسئول مقام كيمي اصلاحي نظرلريني فلان ديپلومات يا ژورناليسته سؤيله مگي جاسوسلوق اتهامي ايله نتيجه لنير.

اينديكي كيمي ياديمدادير. او گونلر تبريز اونيوئرسيتيه سينين آچيليشيندا فرانسه كونسولودا اوردا ايدى. اونون گوزو ملي حكومتين اوردو و فدائيب باشچي لاريندان جعفر كاويان و غلام دانشياناساتاشينجا، مترجمي ايله اونلارا ياناشيب و تعارفاتدان سونرا اونلارلا بيز ديالوق آپارماق آرزوسوندا اولدوغونو بيلديردى. اونلار بو ايسته بي رد ائتمه ديلىر. آمما، اونلار هر ايكي سي بوتون ايللر بويو شورويده اولدوقلاري زمان بو مصاحبه دن ساري استنطاق ائديلمه ديلىر و اجنبي جاسوس لوغو ايله تهمت لنديريلمه ديلىر.

اسلامي انقلاب باش وئرندن سونرا، بي ريا ايللر بويو بوتون حياتيندا جان آتديغي دوغما شهري تبريزه قايتماق آرزوسونا نائل اولدو. لاکين اتوز ايلدن چوخ آجي دربدر ليكلر و اوغور سوزديرگين ليكلر چكن شاعر، اوز آرزوسوندا بارينمادي. اونون نه عائله اوچاغى و نه دوغما خلقى ايچون

بسله ديگي عؤمور رۇيالاري يوزولمادي. شاعرين عليهينه آپاريلان هر طرفلى شانتاژلار و چاغير سپمه لر، اونون اسلامي اينانجلاريندان و دوغما يوردونا قايتماغا جان آتديغيندان ساري چكديگي بوتون آجينا جاقلاري و آلچالديملاري حسابا آينمادي. اونون سينيق و كؤوره كاوره بينه بير محبت و همدرديك مرهمي قويولمادي. حتى اونو تبريزده جمعه نامازينا يول وئرمه ديلىر. بلكه ده اونون مزارى بئله ايتگين قالدى...